

## סיפורי שמשון

מאת

אלישיב אורן

סיפורי שמשון נושאים אופי שונה מסיפורי השופטים האחרים. בדרך כלל נמצא את הסכימה של "מחזוריות החטא": בני ישראל עושים הרע בעיני ה'; ה' נותן אותם ביד אויב; בני ישראל זועקים אל ה' וה' מקים להם שופט, מושיע. הסיפורים מסתיימים בבטוי "וחשקט הארץ"<sup>1</sup>.

לעומת זאת, בסיפורי שמשון לא נזכר שהארץ שקטה. אין מלחמה מכרעת בפלשתים. נהפוך הוא; אף כי נזכר אצל שמשון ענין ההושעה והשפוט שלוש פעמים (שופטים י"ג, ה; ט"ו, כ; ט"ז, לא), הלחץ הפלשתי על השבטים אינו נפסק; "ובעת ההיא פלשתים משלים בישראל" (שם י"ד, ד, וראה גם ט"ו, יא). ולא זאת בלבד אלא שהלחץ הפלשתי בישראל היה כה חזק, עד כי שבט יהודה מוכן היה להסגיר את שמשון לידי הפלשתים, ובלבד שלא יכולע לו עצמו (שם ט"ו, ט ואילך). יתר על כן, לא זו בלבד שאין שמשון מושיע את ישראל, אלא שאין כלל קשר בינו לבין ישראל. כל פעולתו קשורה בפלשתים ובאזור פלשת<sup>2</sup>. זאת ועוד, כאשר שואלים פלשתים "מי עשה זאת" (פרשת השועלים והבערת הקמה, שם ט"ו, ו) — התשובה היא "שמשון חתן התמני" ולא שמשון הישראלי.

סיפורי שמשון — מה טיבם?

מנוח בקש לדעת מהמלאך "מה יהיה משפט הנער ומעשהו" (שם י"ג, יב), אולם בתשובתו מתייחס המלאך רק לאשה ומתעלם מאופיו של הנער, כאילו אינו קיים בשבילו. דומה שכל פעולותיו של שמשון בקרב הפלשתים — חותם המקריות וה"פעמיות" עליהן. לקראת ראשית פעולותיו, יודע הכתוב להדגיש: "ותחל רוח ה' לפעמו" (י"ג, כה). ואומר על כך רש"י: "לבוא בקרבו לפעמים". והמספר אף בא להבליט עובדה זו על-ידי עריכת התופעות השונות בסדר המספר העולה — שלושה וארבעה.

א. ארבע פעמים בא ה' לעזרתו של שמשון:

— בענין החידה: "ותצלח עליו רוח ה'" (י"ד, יט).

1 שונה מן השופטים — אבימלך. אולם הוא לא היה "שופט" במובן הרגיל. אין בתקופתו מלחמה באויב, יש רק מלחמת אחים. אף נאמר עליו — בלשון שלילה — "וישר על ישראל". אשר ליפתח — אמנם נאמר עליו כי שפט את ישראל. ואף כי לא נזכר שהארץ שקטה, הנה מתייחס הכתוב לעובדה זו: "ויכנעו בני עמון". ואולי לא נזכר השקט עקב השחיטה ששחט יפתח בבני אפרים. שוב, מלחמת אחים.

2 העובדה שנוכר פעמיים כי הוא שפט את ישראל עשרים שנה (ט"ו, כ; ט"ז, לא) — אולי רק בבטוי סכימתי, ולא משמעותי. וראוי לשים לב גם לנסוח: "וישפט את ישראל בימי פלשתים".

## סיפורי שמשון

[2]

- בפרשת שבט יהודה : "ותצלח עליו רוח ה'" (ט"ו, יד).  
 — בפרשת המכתש אשר בלחי : שמשון פונה אל ה' בבקשה, וה' עוזר לו —  
 "ויבקע אלהים את המכתש אשר בלחי" (ט"ו, יט).  
 — והפעם הרביעית, והיא החשובה ביותר — לקראת מותו: "ויקרא שמשון אל ה'  
 ויאמר ה' אלהים זכרני נא וחזקני נא אך הפעם הזה האלהים" (ט"ו, כח)<sup>3</sup>.  
 ב. עצם המלה "פעם" חוזרת אצל שמשון ארבע פעמים:  
 — ט"ו, ג: "נקיחי הפעם מפלשתים".  
 — ט"ו, כ: "אצא כפעם בפעם".  
 — ט"ו, כח: "אך הפעם"<sup>4</sup>.  
 ג. אפשר גם שארבעה ימים תבעו הפלשתים מהאשה בתמנה להגיד להם דבר  
 החידה. שהרי שלושת ימים לא מצאו החידה ורק ביום השביעי הגיד לה שמשון<sup>5</sup>.  
 ד. בארבעה מקרים מתוארות התקלירותיו של שמשון בפלשתים :  
 — פעם ראשונה: בתמנה — פרשת החידה והשועלים, שהרי שניהם קשורים  
 יחדיו באשה מתמנה.  
 — פעם שנייה: בפרשת יהודה ומכת הפלשתים בסעיף סלע עיטם.  
 — בשלישית: בעזה, בהסיעו את דלתות שער העיר.  
 — ופעם רביעית, והיא המכרעת — פרשת דלילה בשורק, שסיומה בעזה,  
 כשסיפור זה, הרביעי והאחרון, מורכב אף הוא מהמספר — ארבע. שהרי ארבע  
 פעמים מנסה דלילה את שמשון, כאשר בפעם הרביעית היא מצליחה.

## מה טיבם של סיפורי שמשון?

נראה לנו ששתי נקודות ראות לסיפורים : עממי ודת. ראינו שהלחץ הפלשתי היה כבד ביותר, עד כדי גלוי עבדותו הרוחנית של העם —  
 במעשה ההסגרה על-ידי שבט יהודה. העם לא היה מסוגל באותה תקופה לצאת מתחת  
 יד הפלשתים ולא לעמוד נגדם. אבל לפחות יכול היה לספר בינו לבין עצמו במעלליו  
 של אחד מהם, שמשון הדני — העושה בתוך פלשתים ומשטה בהם. ואמנם, סיפורי  
 שמשון — נימה של אירוניה ולעג בהם. ודומה שהמספר משתדל, באמצעים שונים,  
 ללגלג על הפלשתים.

כבר במגעם הראשון, מנסים הפלשתים להערים על שמשון ולהוציא ממנו,  
 באמצעות האשה מתמנה, את פשר חידתו. והם מצליחים, אך אינם יודעים שהצלחה  
 זו היא זמנית ותיהפך להם לרועץ. הצלחתם גורמת לאבדן שלושים איש מאחיהם  
 (י"ד, יט). וכאשר לאחר מעשה זה נותן אבי האשה מתמנה את בתו לפלשתי — הוא

3 אולי לא מקרה הוא ששם ה' נזכר בפסוק זה ארבע פעמים.

4 זה אולי כנגד ארבע פעמים הנוכרים כדברי דלילה: "שלוש פעמים התלת ביי" (ט"ו, טו); ר' ע'לו הפעם" (ט"ו, יח). ואף כי אין זה מפורש — רמז לכך (לארבע פעמים) יש בכאן.

5 אמנם נאמר כי ביום השביעי הם פנו לאשה, אולם גם נאמר שהאשה בכתה עליו שבעת הימים. כנראה שביום הרביעי, לאחר ששלושה ימים לא הצליחו, פנו לאשה והיא החלה לתבוע משמשון. ורק ביום השביעי היה בפנייתם איום על חיי האשה.

## אלישיב אורן

[3]

אמנם נוקם בשמשון, אבל נקמה זו בשמשון שוב גורמת נזק לפלשתים. שמשון, באמצעות תחבולה — שאף בה יש מן הלגלוג — שורף את קמות הפלשתים. תגובת הפלשתים הנה שוב נקמה בעצמם, שהרי שורפים את אבי האשה הפלשתי ובתו. ועם זה — נקמה נוספת: שמשון מכה בהם. . מכה גדולה (ט"ו, ה).

אחר-כך דומה שהפלשתים נוקמים בשמשון בדרכו שלו: צחוק הגורל — אחיו, בני שבט יהודה, מסגירים אותו לידי הפלשתים. אלא שנקמת שמשון הפעם — כפולה ומכופלת. לא זו בלבד שהרג בפלשתים אלא שהנשק — ואף בזה נימה של בוז — הנשק הנו לחי חמור (וראו לשים לב להדגשת המספר: לחי החמור חמור חמורתיים — חזרה משולשת).

משבא שמשון לעזה, אל אשה זונה, שמחו על כך הפלשתים כמוצאי שלל רב: "ויארבו לו כל הלילה בשער העיר ויתחרשו כל הלילה" (ט"ז, ב). חזרה זו על הבטוי "כל הלילה" מגלה לפנינו תמונה די מגוחכת של הפלשתים, השוכבים ואורבים ביסודיות רבה מתוך הנחה שבפעם זו כבר יימצא בידיהם: "עד אור הבקר והרגנוהו" (שם, שם). אבל פעולת שמשון רק מבליטה את הלגלוג: "ויקם בחצי הלילה ויאחו בדלתות שער העיר ובשתי המזוזות ויסעם עם הבריח" (פס' ד), בהשאירו את הפלשתים הנבוכים האורבים לקרבנם.

גם במכה האחרונה מבליט המספר את הלגלוג. הפלשתים שמחים ורוקדים למשבתו של שמשון, אך שמחתם הופכת לאבל. בחייו הכה בהם רבים, אך במותו הכה עוד יותר.

ישראל לא נושע ולא יצא מתחת יד פלשתים, אבל סיפורי מפתם של הפלשתים, באופנים שונים, יש בהם נקמה. ואולי לא רק ספוק ליצר הנקמה. אפשר בא העם לטפוח על כתפי עצמו ולהדגיש כי למרות שפלותו ולמרות עבדותו הרוחנית, עוד קמים לו גיבורים ולא פסה תקוה.

חשוב יותר הוא המסר הדתי שבסיפורי שמשון.

כל התנהגותו של שמשון בקרב הפלשתים — אין לה אה ורע. אמנם, לכאורה לא נאסר על שמשון לאכול טמא ולשתות יין ושכר, רק על אמו נאסר הדבר. אבל הרי ההדגשה כי "נזיר אלהים יהיה מבטן" (י"ג, ה) רק באה להוסיף את האם על שמשון, לעניני אוכל ושכר.

המלאך, אשר בא אל אשת מנוח, מדריך אותה כיצד יהיה עליה לנהוג וכיצד יש לנהוג בנער: "השמרי נא ואל תשתי יין ושכר ואל תאכלי כל טמא (כך לגבי האשה) ומורה לא יעלה על ראשו" (של הנער). והנה האשה, בצטטה לפני בעלה את דברי המלאך, מזכירה את ענין איסור שתית היין והשכר ואכילת טומאה, אבל מתעלמת משני הענינים האחרים: "ומורה לא יעלה על ראשו. . והוא יחל להושיע את ישראל מיד פלשתים". המלאך, המופיע שנית — לבקשת מנוח — אף הוא משנה מן הדברים. יתר על כן, הוא מוסיף פרטים לעניני הנזירות באכילה ובשתיה: "מכל אשר יצא מגפן היין לא תאכל"<sup>6</sup> אבל אף הוא משמיט אותם שני ענינים.

6 ראה חוקת הנזיר — במדבר ו', ב"ד: "מכל אשר יעשה מגפן היין. . לא יאכל".

## סיפורי שמשון

[4]

בהשמטת ענין המורה — גלוח הראש — בא המספר להדגיש שחשיבותו של פרט זה או אחר איננה נמדדת על-פי ראייה אנושית ("כי לא אשר יראה האדם כי האדם יראה לעינים" — שמו"א ט"ז, ז). מסתבר כי מכל הפרטים, דוקא אי הגלוח — הוא אשר מדגיש את הנזירות. שהרי אף כי הוא סממן חיצוני, נתון הוא להיכר ומצוי עמדו כל הזמן, ולא פעולת עראי כאכילת טמא או שתית יין (ובזאת לבטח הרבה בקרב הפלשתים). סימן היכר זה הוא הבא לסמל את מערכת היחסים בין שמשון לה': "מורה לא עלה על ראשי כי נזיר אלהים אני מבטן אמי" (ט"ז, ז).

אפילו דלילה מכירה ביחודו של סממן זה. עתה גם היא יודעת כי הגיד לה את כל לבו. בכל המקרים הקודמים הציע שמשון לדלילה פעולה הקשורה בכוחו הגופני. בפעם זו — הצעתו לא היתה קשורה בכוחו הגופני אלא בגורם ששימש סמל ליחסים בינו לבין אלוהיו. דלילה אמנם לא ידעה עובדה זו, אבל היתה די נבונה לחוש שהצעתו של שמשון, הפעם, לעיקור כוחו — שונה לחלוטין מכל הצעותיו הקודמות. עתה, שקצרה נפשו למות, כמו מתערב שמשון במסגרת הרצון האלוהי. הקשר הפנימי, שלו, לאלוהיו נעלם ועל כן מוכן הוא להסגיר את הקשר החיצוני, והוא מגיד לדלילה את כל לבו.

פעולותיו של שמשון בקרב הפלשתים אינן חתומות בכוח אישיותו הוא, אלא יד ההשגחה העליונה בכל מעשיו, שהרי "מה' היא כי תאנה הוא מבקש מפלשתים" (י"ד, ד). רוח ה' — היא אשר בקרבו של שמשון, ורק כשמתחילה רוח ה' לפעמו (י"ג, כה), יוצא הוא לפעולותיו.

ארבע פעמים מופיע הפעל "יחל" בסיפורי שמשון:

פעם ראשונה — בדברי המלאך אל האשה: "כי נזיר אלהים יהיה הנער והוא יחל להושיע את ישראל מיד פלשתים" (י"ג, ה). כאן קושר המלאך את שני הענינים — הנזירות וההושעה — זה בזה. פעם שניה — בראשית דרכו, לאחר שגדל: "ותחל רוח ה' לפעמו" (י"ג, כה). פעם שלישית — כאשר דלילה נוטלת ממנו את הסממן החיצוני שקשר אותו אל אלהים:

"ותחל לענותו" (ט"ז, יט). בשלושת הנסיונות הקודמים לא השתמש המספר בפועל זה. ושמשון לא ידע כי ה' סר מעליו, אבל שמשון אף לא פנה אליו. רק אמר "אצא כפעם בפעם", אבל אין יציאה ללא ה'. רוח ה' לא פעמה בו הפעם.

ובפעם רביעית — כאשר חזר הסממן החיצוני להגלות: "ויחל שער ראשו לצמח" (ט"ז, כב), אבל כוחו של שמשון עדיין לא עימדו. כוחו חוזר אליו רק עם שהוא חוזר אל אלוהיו; אותה פעם אחרונה, שבה עולה הקריאה הגדולה שלו אל אלהים: "ויקרא שמשון אל ה' ויאמר ה' אלהים זכרני נא וחזקני נא אך הפעם הזה האלהים" (ט"ז, כה). (ארבע פעמים נזכר כאן שם אלהים). כמה משתלבת כאן הדגשה זו של שם האלהים.

הנה כי כן — "קרוב ה' לכל קראיו לכל אשר יקראהו באמת" (תהלים קמ"ה, יח).